

Een ander Brabants Erfgoed Weekend

Loopgraven
Baarle-Grens
weer zichtbaar

Het bijzondere oeuvre
van Bernard van Dam

▲ Minister Van Engelshoven meldt de corsocultuur aan
voor plaatsing op de Unesco Representatie Lijst van het
Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid.
(foto corso Zundert: Malou Evers Fotografie)

Inhoud

Een andere Open Monumentendag/Erfgoed Weekend	4
Het Corona Impact Loket van Erfgoed Brabant	7
Voordracht Corsocultuur UNESCO lijst Immaterieel Erfgoed	10
Ondersteuning van een digitaal Erfgoed Coach	16
Knippenbergprijs 2020: Groen erfgoed	20
Afscheid Arnoud-Jan Bijsterveld van de Knippenbergprijs	22
“Brabants Dorpsleven”, het hele oeuvre van Bernard van Dam	25
Loopgraven Baarle-Grens weer zichtbaar	32
Missiezusters van Asten uit Boerdonk	34
De grenzen van hertogdom Brabant	40
Caerte van de Vryeheydt Etten	42
Het erfgoed van het vermaak	46
Engelse vertaling jaarboek De Honderd Hoeven	47
Ravenstein van 1360 tot 2020	48
Vlijmen en de vliegende bommen	48
Hoe vrouwen aan het thuisfront wonen	50
De bevrijding van Nispen en Roosendaal	53
Agenda en jubilea	54
Colofon	55

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer,

Er gloort licht aan het eind van de tunnel. Deze maand zijn de veiligheidsmaatregelen in verband met het corona-virus versoepeld. Wat dat voor onze heemkundekringen en erfgoedverenigingen precies gaat betekenen is nog niet helemaal duidelijk, maar er is goede hoop dat we - zij het met nog steeds beperkingen - weer meer kunnen gaan ondernemen.

De ‘intelligente lockdown’ betekende in fysiek opzicht dat samenkomen voor activiteiten niet mogelijk is geweest. Toch hebben veel heemkundekringen en erfgoedverenigingen op andere manieren nog heel wat overeind kunnen houden. Al was het alleen maar met het doen verschijnen van boeken. In deze uitgave van De Koerier treft u veel besprekingen over publicaties aan. Brabants Erfgoed inventariseert wat voor problemen er zijn ontstaan. Er is een meldpunt geopend en daarover leest u in deze editie.

Het Brabants Erfgoed Weekend, gekoppeld aan de nationale Open Monumentendag wordt anders dan de bedoeling was. Toch zijn er voldoende mogelijkheden om naar buiten te treden. Secretaris Kees van Kempen van Brabants Heem besteedt er in deze uitgave aandacht aan.

De tweejaarlijkse Knippenbergprijs wordt in het najaar uitgereikt. Op de website van Brabants Heem is een nieuw onderdeel toegevoegd, waarin alles over die prijs wordt verteld. Dat is ook in deze uitgave al te lezen.

Een bijzondere man uit Eerde, het bloemencorso van o.a. Zundert, de missiezusters van Asten, de loopgraven van Baarle en andere onderwerpen zorgen voor afwisselende artikelen in deze editie. Veel leesplezier!

Zeeland, juni 2020

Tjeu van Ras

tjeu van ras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave komt uit in september 2020. Kopij dient uiterlijk maandag 24 augustus 2020 binnen te zijn.

Een andere Open Monumentendag/ Erfgoed Weekend

door Kees van Kempen

Open Monumenten Dag - en daarmee het Brabants Erfgoed Weekend - zal anders zijn dan we in gedachten hadden. Het coronavirus blijft rondwaren en dat schept de verplichting om geen risico's te lopen. Daarom geen lezing voor een volle zaal en in elk geval geen foto-expositie met schoolfoto's waar veel mensen op af komen. Toch zijn er nog voldoende kansen om aan het thema Leermonumenten aandacht te besteden.

Wie is wie?

Een van de mogelijkheden om via de site meer te weten te komen over klassenfoto's.

Deze foto is van de jongensschool in Zeeland, gemaakt op 5 juni 1913. (foto: collectie Heemkundekring Zeeland)

Brabants Erfgoed Weekend

Het kost goede voorbereiding, maar er zijn volop digitale mogelijkheden. Hieronder enkele voorbeelden.

Wie-is-wie foto's

Er zijn nu al heemkundekringen/erfgoedorganisaties die op hun eigen website een rubriek "Wie is wie?" hebben staan. Foto's waarbij aan bezoekers van de website wordt gevraagd welke personen ze op de foto's herkennen. Het thema van Open Monumenten Dag en het Brabants Erfgoed Weekend is Leermonumenten. Dat kun je op verschillende manieren invullen. Een manier is klassenfoto's, heel veel klassenfoto's. Plaats die foto's en andere schoolfoto's (schoolreisjes, sportdag, etc.) in het weekend van 12 en 13 september op de website en vraag naar namen. Mensen kunnen namen niet alleen doorgeven via mailtjes en appjes, maar extra aantrekkelijk is om tijdens het weekend een realtime online team paraat te hebben, dat meteen de ontvangen namen invoert op de website.

Verhalen op Facebook

Publiceer in de plaatselijke huis-aan-huiskrant een oproep aan mensen om korte verhaaltjes te schrijven over van wie zij ooit in hun leven heel veel hebben geleerd. Denk aan een onderwijzer op de lagere school, een werkgever, een collega, een familielid. Dan gaat het er natuurlijk om over wat men van die persoon heeft geleerd. Het moet echt gaan om kleine verhaaltjes, liefst met een foto erbij, die men vooraf aan u toestuurde. Plaatsing op Facebook kan in het weekend, bijvoorbeeld elk heel uur een nieuw verhaal. Hetzelfde wat met verhaaltjes kan op Facebook, kan ook met filmpjes op YouTube.

Lezing op film

Een lezing houden over het thema Leermonumenten zit er tijdens het weekend niet in. Die geplande lezing is wel op een andere manier te brengen: maak vooraf een film met de spreker in beeld en met illustratieve foto's over het onderwerp. Een film van pakweg 20 of 25 minuten, die de leden en anderen op de vrijdagavond of de zaterdagochtend van Open Monumenten Dag krijgen toegestuurd. Plaatsen op de website en op YouTube kan natuurlijk ook. Zorg wel voor kwaliteit, schakel de lokale filmvereniging in.

Wandelen met een mobieltje

Plaats op de website de route van een wandeling, die ook is te downloaden of die online oproepbaar is met de mobiele telefoon. Mensen kunnen dan een wandeling maken door het dorp of de stad, aan de hand van de route, waarbij over historische en heemkundige bijzonderheden wordt verteld.

Jongeren

Vraag jongeren om blogs op te nemen met hun herinneringen aan school, die ze zelf mogen uploaden op de voor hen gebruikelijke media en die ze ook mogen toesturen aan de erfgoedvereniging, die de blogs dan op YouTube kan zetten.

Communicatie

Geef ruime bekendheid aan alle initiatieven. Zorg dat bij al deze activiteiten vooraf de leden een aantal keren worden geattendeerd op het digitale programma van Open Monumenten Dag 2020/Brabants Erfgoed Weekend 2020. Gebruik alle mogelijke kanalen om er buiten de vereniging bekendheid aan te geven: website, facebook, Instagram, nieuwsbrief, lokale en regionale pers en lokale en regionale radio en televisie.

Op de site www.openmonumentendag.nl is meer te lezen over Open Monumentendag en de eventuele gevolgen van de coronamaatregelen.

Gaat u ermee aan de slag? Laat het ons weten.

Stuur uw voorbeelden naar: keesvankempem@brabantsheem.nl
of tjeuvaras@brabantsheem.nl

Een film met de spreker

Herinneringen aan school

Het Corona Impact Locket van Erfgoed Brabant

door Annette Gaalman

'Wij horen van veel vrijwilligers dat het werk en de samenkomsten node worden gemist'.

'Wij willen aandacht vragen voor het bestaansrecht van juist ook de kleinere erfgoedorganisaties. Met minimale kosten voor de samenleving voegen zij veel waarde toe.'

Twee van de reacties die we binnenkregen op het verzoek om ons te melden wat de gevolgen zijn van de coronacrisis voor erfgoedorganisaties in Brabant. In opdracht van de provincie brengt Erfgoed Brabant die noden en behoeften in kaart. We doen dat door organisaties - via de website ErfgoedBrabantAcademie.nl - te vragen contact met ons op

te nemen en door zelf organisaties te bellen. In juni volgt ook nog een vragenlijst, die per mail aan alle erfgoedorganisaties wordt verstuurd.

De coronacrisis heeft voor de erfgoedsector vele gezichten. Op de eerste plaats denken we natuurlijk aan de mensen die ons door corona ontvallen zijn. Mensen die zich vaak tientallen jaren lang hebben ingezet voor het erfgoed in Brabant: door onderzoek te doen, door erover te vertellen en te schrijven, door te strijden voor behoud, en bovenal door anderen mee te nemen in hun passie voor de betekenis van het verleden voor de mensen van nu.

Gemis

Een tweede aspect betreft de vele mensen die in het erfgoed actief zijn en die tot een coronariscogroep behoren. Velen van hen hebben de afgelopen maanden het gezamenlijke werken ➤

De coronacrisis heeft vele gezichten

gemist, maar het is de vraag op welke manier we de komende tijd weer aan de gang kunnen met elkaar. Enerzijds horen we van vrijwilligers die gewoon weer willen komen, anderzijds van vrijwilligers die dat wel zouden willen, maar dit toch te risicovol vinden. Hoe gaan organisaties daarmee om?

Tenslotte de financiële noden. De erfgoedorganisaties die vooral afhankelijk zijn van inkomsten uit kaartverkoop voor tentoonstellingen, rondleidingen en evenementen, zijn als eerste zwaar getroffen. De vaste lasten lopen door, de inkomsten zijn geheel weggevallen. De organisaties die – naast de eigen inkomsten – subsidie ontvangen, kunnen misschien nu nog wel door, maar hoe ziet de toekomst eruit? En verwachten organisaties in de tweede helft van het jaar weer wat inkomsten te kunnen genereren?

Neem contact met ons op om noden, behoeften en onzekerheden kenbaar te maken. Op de pagina www.erfgoedbrabantacademie.nl/corona-impact-loket staan de contactpersonen. We roepen op om uw nieuwe werkwijzen met ons te delen. Want ook die zien we her en der ontstaan en die kunnen weer een inspiratiebron zijn voor anderen!

Annette Gaalman werkt bij Erfgoed Brabant en heeft taken op het gebied van digitale toegankelijkheid van erfgoed en ondersteuning van collectie beherende instellingen.

De vaste lasten
lopen door

De inkomsten
zijn geheel
weggevallen

 (foto: Erfgoed Brabant)

De protocollen voor de heropening van musea en monumenten zijn inmiddels vastgesteld. Het protocol voor musea is ontwikkeld door de Museumvereniging, het protocol voor monumenten door het Erfgoedplatform van Kunsten '92 en de Federatie Instandhouding Monumenten. Verwijzingen naar de protocollen zijn te vinden op de website van de Erfgoed Brabant Academie.

Opvallend is wel dat de protocollen verschillen in de richtlijnen voor wat betreft de inzet van medewerkers uit de risicogroepen. Het protocol voor de musea stelt: 'Medewerkers en vrijwilligers die behoren tot de risicogroepen wordt ontraden naar het museum te komen', terwijl het protocol voor monumenten aangeeft: 'Bespreek met vrijwilligers en personen die behoren tot de risicogroep of en hoe zij ingezet willen worden'.

Voordracht Corso- cultuur UNESCO lijst Immaterieel Erfgoed

📷 foto: Malou Evers Fotografie

door Ineke Strouken

In januari jongleden maakte de Minister van Cultuur – Ingrid van Engelshoven – bekend dat ze dit jaar de corsocultuur gaat voordragen voor plaatsing op de UNESCO Representatie Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid. Dat is een mondvul, maar het betekent ook wel echt iets als jouw traditie internationaal erkenning krijgt. Het Bloemencorso Zundert is een van de belangrijkste motoren achter de voordracht.

In 2012 tekende Nederland het UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Erfgoed. Het Bloemencorso Zundert werd als eerste traditie op de Nederlandse Inventaris Immaterieel Erfgoed geplaatst. Dat ging met een bijzondere plechtigheid gepaard, waarbij de toenmalige staatssecretaris Halbe Zijlstra zogenaamd het verdrag tekende. Het Bloemencorso Zundert heeft vanaf het allereerste begin aangegeven graag op de UNESCO lijst te willen komen. Maar de minister koos in 2017 er voor om als eerste het ambacht van de molenaar aan te melden.

Corsokoepel

Om in aanmerking te komen voor internationale plaatsing moet een immaterieel erfgoed uiting in het Nederlandse Register van Inspirerende Voorbeelden van Borging staan. Dat hebben de corso's bereikt door een Corsokoepel op te richten, een landelijk samenwerkingsverband waarin kennis en ervaring worden uitgewisseld en waar op alle fronten wordt samengewerkt. De Corsokoepel fungeert als spreekbuis voor de Nederlandse bloemen- en fruitcorso's.

Het Bloemencorso Zundert vind ik zelf een voorbeeld van hoe je een traditie kunt doorgeven aan volgende generaties. In Zundert zijn ze een kei in het betrekken van jongeren bij het corso. Ze geven ontwerp-, bouw- en lascarussen, organiseren een kindercorso en maken lespakketten voor de scholen. Ze zijn zeer actief op social media. Als je in Zundert woont, krijg je het bloemencorso als het ware met paplepel ingegoten. Drie, vier generaties werken samen om de wagens te bouwen. Als jongeren elders werken of studeren, dan komen ze de week voor het corso terug naar Zundert om te helpen om alle honderdduizenden bloemen op de wagens te bevestigen.

Sociale verbondenheid

Voorgedragen worden voor UNESCO is een heel werk. Waarom zou je dat willen? Aan het woord is Paul Bastiaansen, die zich vanaf het allereerste moment heeft ingezet voor de Corsokoepel: "Wij wilden de corsocultuur voordragen omdat we vinden dat de corso's een zeer goed voorbeeld zijn van waarom immaterieel erfgoed belangrijk is. De sociale binding ►

Nederland kent circa dertig bloemencorso's, varende corso's en het fruitcorso. Corso's zijn optochten met praalwagens. Vaak zit er een wedstrijdelement in en kiest een jury de mooiste wagen uit. Elk corso wordt gedragen door een grote groep mensen die wekenlang samen werken om hun wagen te bouwen. Noord-Brabant kent twee bloemencorso's in Zundert en in Valkenswaard. Kernwoorden zijn saamhorigheid, creativiteit en competitie.

die corso's in hun gemeenschap veroorzaken, is erg groot en is een prachtig voorbeeld van hoe immaterieel erfgoed kan leiden tot sterke sociale samenhang in een gemeenschap. Dat vinden we zo waardevol dat we het graag willen delen en laten zien."

Daarnaast zorgt het UNESCO-stempel volgens Bastiaansen voor erkenning, wat erg belangrijk is voor de individuele corso's in onderhandelingen met bijvoorbeeld sponsors, overheden, pers en media en andere partijen. "We merkten al met de Nationale Inventaris dat de waardering voor en het imago van de corso's sterk is verbeterd, en met de bijschrijving op de UNESCO-lijst verwachten we dat dit alleen maar sterker wordt. Een bijkomend aspect, wat ik me niet direct gerealiseerd had, is dat de keuze van de minister om de corso's voor te dragen sterk bijdraagt aan de erkenning van de Corsokoepel door de deelnemende corso's, waardoor dus de onderlinge samenwerking sterker en beter wordt. Een aantal corso's was eerst enigszins afwachtend en wat sceptisch over de Corsokoepel, maar nu is er veel meer enthousiasme. Dat stimuleert de samenwerking."

Internationaal

Een belangrijk aspect, die de commissie van de Raad voor de Cultuur die de minister hierover adviseert noemde is, dat de aanvraag zich leende om internationaal uit te breiden met de corso's van België, Spanje en Duitsland.

Het is een heel werk. Wat hebben jullie ervoor moeten doen?

Bastiaansen: "Het internationaal dossier bestaat uit een formulier, letters of consent, tien foto's en een korte film. Met dit dossier moet je eerst de Evaluation Body en daarna het Intergouvernementeel Comité van UNESCO overtuigen.

foto: Erwin Martens

Het imago is
sterk verbeterd

Buitengewoon
inspirerend

Dat is best lastig. Hoe geef je met tien foto's en de film de uit zeer verschillende culturen afkomstige internationale vertegenwoordigers inzicht in wat de corsocultuur inhoudt en hoe maak je hen ook een beetje enthousiast? Wij hebben een werkgroep gevormd met een vertegenwoordiger van het Ministerie van OCW, twee medewerkers van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland en drie mensen van de Corsokoepel. Deze werkgroep kwam op zeker moment bijna wekelijks samen in Arnhem om de voordracht voor te bereiden en door te spreken. We moesten in zo'n drie maanden tijd de hele voordracht rond hebben!"

Voor het formulier was, zo vertelt Bastiaansen buitengewoon veel werk. "Vanuit de Corsokoepel hebben wij de eerste versies geschreven, waarna de medewerkers van het Kenniscentrum met hun expertise de stukken hebben aangepast en ook OCW zeer kritisch heeft meegelezen, wat tot allerlei herschrijvingen en aanpassingen leidde. We hebben het oorspronkelijk in het Nederlands geschreven, waarna het vertaald is door een vertaalbureau, waarna nog meer aanpassingen zijn gevolgd, de tekst bovendien op lengte moest worden gebracht etc. etc. Het schrijven viel soms niet mee, vooral omdat UNESCO vraagt om dingen die vanuit de corsobeleving niet zo spelen, bijvoorbeeld de rol van gender, inclusiviteit / diversiteit en duurzaamheid."

Corsogevoel

De betrokkenheid van de corso's in het proces was groot. Bastiaansen: "We hebben in februari een plenaire vergadering gehouden met alle corso's waar we alles hebben doorgesproken. Dit was buitengewoon inspirerend, het gaf natuurlijk een euforisch gevoel dat onze langdurige lobby echt vruchten heeft afgeworpen. Heerlijk! Die betrokkenheid heeft gezorgd voor zo'n vijftig (!) letters of consent (instemmingsbrieven) vanuit alle gelederen en vanuit allerlei verschillende corso's uit heel het land. Dat vind ik zelf het mooiste deel van de voordracht, al die verschillende mensen die op heel diverse manieren hun passie voor hun eigen corso in briefvorm etaleren. Mooi om te zien dat dat corsogevoel zo breed is en op zoveel plaatsen bestaat!"

Ondersteuning van een digitaal Erfgoed Coach

◀ Sies Vonk geeft uitleg over zijn werk.
(Foto Cris Kremers)

door Sies Vonk

Skype, Teams, Jitsi of Zoom. Wie had gedacht dat deze digitale hulpmiddelen zo'n belangrijke rol zouden gaan spelen om in contact te blijven met onze familie, vrienden en collega's? De coronacrisis toont nog maar eens aan wat voor enorme impact de digitale wereld heeft op ons dagelijks leven.

Dit geldt overigens ook voor onze erfgoedwereld, ook zij ontsnapt niet aan de razendsnelle digitale ontwikkelingen. Op het eerste oog lijken al die vernieuwingen nog wel eens bedreigend, maar ze bieden tegelijk welhaast oneindige mogelijkheden om ons erfgoed te bewaren, onderling te verbinden en bovenal toegankelijk te maken. Dit is geen

toekomstmuziek. De Digitaal Erfgoed Coach is er juist om alle collectie-beherende instellingen – van groot tot klein – te ondersteunen in dit digitaal proces.

Vruchten plukken

De afgelopen jaren hebben talloze instellingen zich ingezet om hun collecties te scannen, te fotograferen en te beschrijven. Het gaat hierbij niet alleen om musea, archieven en bibliotheken maar ook om vele, vele heemkundekringen. Dankzij al deze inspanningen is het nu mogelijk om het erfgoed online te presenteren, verbindingen te leggen en zelfs om het op creatieve wijze te hergebruiken.

Wordt hiermee het resultaat van al die noeste arbeid gratis en voor niks weggegeven op het internet? Integendeel! Al dit prachtige erfgoed krijgt veel meer maatschappelijke waarde en bereikt een breder publiek dan voorheen. Kinderen verzamelen bij de supermarkt geen voetbalplaatjes maar stickeralbums vol met plaatselijk erfgoed. Jongeren komen misschien niet naar een museum of heemkamer, maar zien wel digitaal erfgoed passeren op Instagram of Wikipedia. Kortom, het is nu mogelijk om de vruchten te plukken van al die inspanningen op digitaal gebied. En ja, de eindgebruiker, het publiek, is de grote winnaar. Zij kunnen vanuit hun luie stoel genieten van al ons prachtige erfgoed. En is dat nu niet precies wat we willen?

Samenwerken

Dat klinkt prachtig, maar we zijn er niet zomaar. Om ons erfgoed digitaal beschikbaar te maken moeten er technische voorzieningen ontwikkeld worden. Juist hiervoor is de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed opgesteld. Het idee is om als erfgoedinstellingen samen te werken, om gebruik te maken van elkaars kennis en kunde en om een netwerk te vormen dat ons erfgoed in de spotlight zet. Daarom is er nu het zogenaamde Netwerk Digitaal Erfgoed: een samenwerkingsverband op initiatief van het ministerie van OCW om de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed te vergroten.

Het Netwerk Digitaal Erfgoed is er niet alleen voor de grote musea, bibliotheken en archieven die de slagkracht hebben om een digitale transitie te bewerkstelligen, maar juist ook voor de middelgrote en kleine erfgoedinstellingen. Zonder hen is ons erfgoed namelijk niet compleet. Ook deze instellingen bewaren en beheren onmisbare puzzelstukjes van onze gemeenschappelijke geschiedenis. Om deze kleinere instellingen te ondersteunen en hun stem te laten horen in de digitale wereld, is er sinds december in elke provincie een Digitaal Erfgoed Coach actief. Uw coach? Dat ben ik: Sies Vonk. Ik draai al heel wat jaren mee in de erfgoedsector en werkte hiervoor als conservator van een streekmuseum. Een van mijn laatste wapenfeiten daar was de lancering van een samenwerkingsproject op het gebied van gezamenlijk collectiebeheer en digitale ontsluiting. Een geslaagde subsidieaanvraag speelde hierbij een cruciale rol.

Gebruik maken van elkaars kennis en kunde

Ondersteuning

Dit is een van de punten waar ik de Brabantse heemkundekringen graag bij help. Er zijn verschillende subsidies beschikbaar voor digitaal erfgoed en ik kan assisteren bij een aanvraag of bij het vinden van de juiste partners. Op deze manier wisten de Vrijstaat Land van Ravenstein en de Megense heemkundekring elkaar al te vinden. Samen onderzoeken zij de mogelijkheid om hun plannen te financieren met steun van onder meer het Mondriaanfonds.

Verskillende subsidies

Dat is niet het enige. U kunt bij mij ook terecht met al uw vragen over digitalisering en het digitaal presenteren van uw erfgoed. Denk aan het kiezen van een systeem voor collectiebeheer en het duurzaam opslaan van uw data. Maar ook voor meer technische zaken als het gebruik van persistent identifiers en API's. En heb ik het antwoord zelf niet paraat, dan kunnen we altijd een beroep doen op de uitgebreide kennis en kunde binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed.

Laat van u horen

In Brabant beschikken we met de Brabant Cloud over een heel mooi platform om erfgoed duurzaam te bewaren en te presenteren. Toch hoor ik graag van u waar behoefte aan is en waar ondersteuning wenselijk is. Met uw input is het mogelijk om de voorzieningen die door het Netwerk Digitaal Erfgoed worden ontwikkeld ook af te stemmen op kleinere instellingen. Uw mening en suggesties zijn meer dan welkom en ik nodig u dan ook van harte uit om met hulp van al die mooie technologie (Skype, Teams, Jitsi, ...) eens van gedachten te wisselen.

Waar heeft u behoefte aan?

Kijk op de Kennisbank Digitalisering op www.erfgoedbrabant-academie.nl Hier staat veel meer informatie over mij, het Netwerk Digitaal Erfgoed maar ook allerlei tips en handleidingen. Daarnaast is op de link te klikken voor het digitale inloopspreekuur dat ik elke vrijdagochtend tussen 10 en 11 uur houd. Hier ontmoet u collega's en zijn ervaringen te delen, want juist samen maken we ons erfgoed nog veel waardevoller.

Knippenbergprijs 2020

Het bestuur van de Stichting Knippenbergprijs heeft voor de tweejaarlijkse Knippenbergprijs als thema GROEN ERFGOED gekozen.

- Welke bijzondere activiteiten of projecten zijn ondernomen of recent afgerond om cultuurhistorisch en landschappelijk Groen Erfgoed in Brabant te behouden en te herstellen?
- Welke rol spelen vrijwilligers en jongeren daarbij om het (cultuur)landschap voor de toekomst zeker te stellen?

We kunnen hierbij denken aan groen op buitenplaatsen en landgoederen, in parken, pastorie- en kasteeltuinen, aan fruit- en moestuinen, klein- of grootschalige natuurgebieden, hagen en houtwallen, zandpaden en landwegen, enzovoort.

Oproep: aanmelden!

Meld een project, activiteit, persoon of groep personen aan vóór 15 augustus 2020 via www.brabantsheem.nl/knippenbergprijs. Download het aanmeldformulier en stuur het ingevulde formulier naar theocuijpers@brabantsheem.nl. Aanmeldingen kunnen worden ingediend door derden, maar ook door betrokkenen zelf. Het kan gaan om de aanmelding van een project of de aanmelding van een persoon of groep personen.

Oproep

**Meld projecten aan
vóór 15 augustus**

[www.brabantsheem.nl/
knippenbergprijs](http://www.brabantsheem.nl/knippenbergprijs)

Na 1 september komt de jury bij elkaar en kiest uit de aanmeldingen drie genomineerden. De drie genomineerden worden uitgenodigd voor een presentatie. Op basis hiervan kiest de jury een winnaar. De jury bestaat uit: Judith Toebast, Rijksdienst Cultureel Erfgoed en Fiona Zachariasse, directeur NatuurMuseum Brabant, Tilburg, Frans Kapteijns, oud-boswachter Natuurmonumenten en bekend van Omroep Brabant.

De winnaar van de prijs ontvangt de Knippenbergpenning en een geldbedrag van € 1.000,-.

Het bestuur van de Stichting Knippenbergprijs: Ineke Strouken (voorzitter), Theo Cuijpers (secretaris), en Peter van Overbruggen (lid)

Prijsuitreiking

De uitreiking van de Knippenbergprijs is op zaterdag 14 november 2020 in Boxtel, de herkomstplaats van de winnaar van 2018.

Meer info, contact en aanmelding: theocuijpers@brabantsheem.nl
www.brabantsheem.nl/knippenbergprijs

In de Stichting Knippenbergprijs werken samen de Stichting Brabants Heem, De leerstoel Cultuur in Brabant, de Historische Vereniging Brabant en Erfgoed Brabant

Afscheid Arnoud-Jan Bijsterveld van de Knippenbergprijs

door Ineke Strouken

Vanaf het begin in 2007 is Arnoud-Jan Bijsterveld betrokken geweest bij de stichting Knippenbergprijs. Na ruim 12 jaar heeft hij het stokje van het voorzitterschap overgedragen aan Ineke Strouken.

▲ Arnoud-Jan Bijsterveld

Heel veel mensen kunnen zich nog de inspirerende lezingen herinneren van volkskundige Willy Knippenberg. Avond aan avond trok hij door de provincie Brabant om bij heemkundekringen lezingen te geven over de meest uiteenlopende alledaagse onderwerpen, die een verrassende diepgang bleken te hebben. Met recht kun je zeggen dat Knippenberg één van de pioniers is geweest van de regionale geschiedbeoefening in Brabant. Na zijn dood in 2005 besloot een aantal mensen een prijs in te stellen als herinnering aan deze bijzondere priester.

Het idee om een Knippenbergprijs in te stellen kwam van Jan van Laarhoven, toen directeur van het Noordbrabants Museum en een 'dankbare' oud-leerling van Knippenberg. Hij benaderde met het idee Arnoud-Jan Bijsterveld, hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Tilburg University.

Eén van de pioniers van de regionale geschiedbeoefening

In het zonnetje

Bijsterveld: "Ik zocht al langer naar een manier om 'bovenmodale' heemkundige prestaties in het zonnetje te zetten. Bij de toenmalige BRG en bij andere organisaties bestond er enig dedain over het werk van de heemkundekringen. Dat had meer te maken met de gespannen verhoudingen tussen de BRG en Brabants Heem in die tijd dan met iets anders."

Naast het museum en de leerstoel werden Brabants Heem, de Historische Vereniging Brabant en het Nederlands Centrum voor Volkcultuur partner in de prijs. Later kwam daar Erfgoed Brabant bij. In 2007 werd de prijs voor de eerste keer uitgereikt. Winnaar was de heemkundekring Land van Ravenstein. Dit jaar is het voor de tiende keer dat de prijs wordt uitgereikt.

Wat is het resultaat van al die prijzen? Bijsterveld: "Het belangrijkste vind ik dat de uitgelichte projecten echt een voorbeeldfunctie zijn gaan vervullen: zaken als digitalisering, landschapsbehoud, heemkunde in het onderwijs, toeristische toepassingen e.d. zijn echt meer onder de aandacht gekomen.

Ook hebben de lokale organisaties ervan geprofiteerd met aandacht in de media en erkenning door bijvoorbeeld gemeenten."

Echt een voorbeeldfunctie

Verbinding en verbreding

Bij de Knippenbergprijs gaat het er om of de aangemelde projecten en personen in de geest van Willy zijn ontwikkeld. Knippenberg maakte immers de geschiedenis interessant voor iedereen. Hij was een ster in het leggen van verbindingen tussen het verleden en heden, tussen materieel en immaterieel erfgoed en tussen geschiedenis en natuur.

Wat vindt Arnoud-Jan Bijsterveld het mooiste thema? "Wat ik het mooiste thema vond? Ik vond ze allemaal wel mooi, zeker als alles bij elkaar kwam: behoud, herwaardering, uitstraling, educatie, toerisme. Maar als ik er echt één moet uitkiezen, dan vind ik de prijs voor de Stichting Behoudt de Langstraatspoorbruggen uit Waalwijk (2011) wel de leukste: erfgoed, natuur, bovenlokaal, toerisme. Daar zat alles in."

Herinneringen

Tot slot: heeft Bijsterveld zelf herinneringen aan Willy Knippenberg? “Ik heb Willy Knippenberg pas heel laat leren kennen, na mijn benoeming. Ik ben toen een keer of wat naar zijn doorrookte flat in Den Bosch geweest, waar hij me samen met Truus van de Laar ontving. Wat ik me vooral herinner: hij wilde me altijd iets fysieks meegeven. Een stapeltje papier, wat boeken en als allermooiste: drie stolpen met Notre-Dame de la Victoire. Zeggen deed hij eigenlijk niet veel: hij luisterde vooral en wilde dan precies weten wat ik en wat anderen allemaal deden. Mijn mooiste herinnering? Dat was toch het bezoek aan hem in Nijmegen een week voor zijn dood. Hij had aangegeven dat het hoog tijd werd dat hij weer eens werd bijgepraat. Met drie hoogleraren, een archeoloog en een oud-bisschop zijn we toen naar hem toegegaan in het Berchmanianum: Nico Roymans, Gerard Rooijakkers, Nico Arts, Jan Bluysen en ik. Onvergetelijk. Om vijf uur moesten we ineens weg: Willy was toe aan zijn sigaret!” ■

Hij wilde me
altijd iets fysieks
meegeven

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in september 2020.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 24 augustus 2020 naar: tjeuvaras@brabantsheem.nl

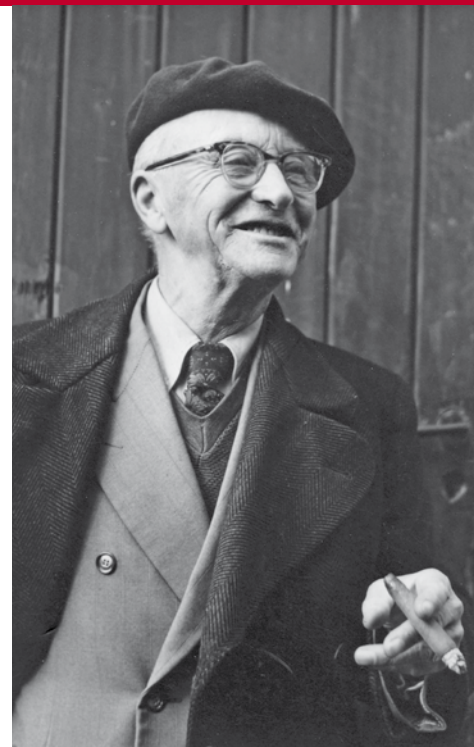
Foto's en illustraties graag minimaal 1,5 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op www.facebook.com/brabantsheem

“Brabants Dorpsleven”, het hele oeuvre van Bernard van Dam

door Nard Jansen

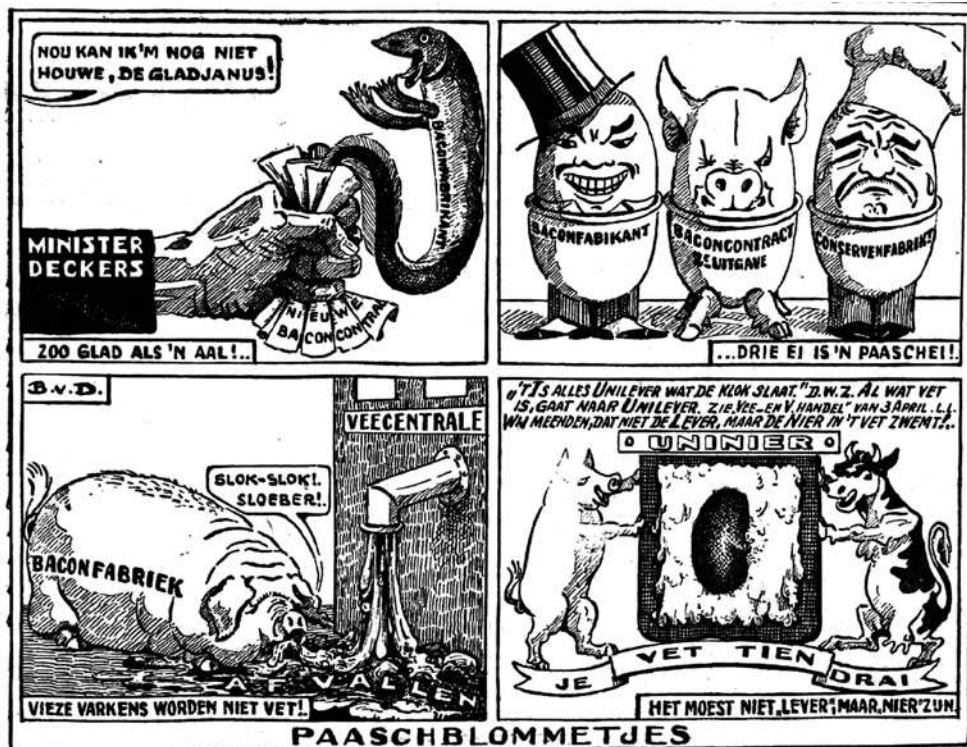
Alle publicaties en vrije werken van Bernard van Dam uit Eerde zijn onder de verzameltitel “Brabants Dorpsleven” vastgelegd in een serie van 10 thematische boekdelen. Stichting Bernard van Dam stelt alle boekdelen digitaal beschikbaar op www.bernardvandam.com.

► Bernard van Dam

Molenaar

Bernard is echter voorbestemd om zijn bijdrage te leveren aan het familiebedrijf. Zijn vader zet hem - samen met broer Gerrit - aan het werk als molenaar op de Eerdse molen. Gerrit bestiert het dagelijkse molenaarswerk, Bernard verzorgt de handel en de administratie. Uit balorigheid tekent Bernard her en der op de muren en balken van de molen. Helaas blijft daarvan niets bewaard. ►

► *Paaschblometjes: Het zou niet 'lever' maar 'nier' moeten zijn, zo stelt Bernard van Dam in zijn kritiek op vleesproducent Unilever, die een onaantastbare positie heeft op de markt. Immers, niet de lever maar de nieren zwemmen in het vet. (Gepubliceerd in De Vee- en Vleeschhandel, 10 april 1936).*

De broers verkopen de molen in 1923 en Bernard maakt daarna serieus werk van zijn talenten en krijgt steeds meer opdrachten als tekenaar en journalist. Van ca. 1927 tot 1955 - onderbroken door de oorlogsjaren - publiceert hij artikelen en tekeningen in agrarisch gerelateerde weekbladen, zoals R.K. De Boeren- en Tuindersstand, Avicultura, St. Ambrosius, Boer en Tuinder, De Vee- en Vleeschhandel, Vakblad voor de Slagerij en De Boerderij. Vanaf 1955 tot zijn overlijden in 1958 schrijft hij vele artikelen over de Brabantse volkskunde en het boerenbedrijf rond 1900; daarbij put hij uitvoerig uit zijn rijke kennis, zijn ervaring en zijn scherpe geheugen. Die serie artikelen, gepubliceerd in Brabants Heem en De Sint Jans klokken, worden in 1972 gepubliceerd in het bekende boek Oud-Brabants Dorpsleven.

Alles verzameld

Een lange, minutieuze zoektocht door cultuurhistoricus Gerard Rooijackers en enkele kleinkinderen naar materiaal van Bernard van Dam heeft een enorme hoeveelheid artikelen en tekeningen opgeleverd, want jarenlang publiceert Bernard wekelijks één of meer tekeningen, cartoons en/of artikelen. Al dat materiaal is geordend, gecategoriseerd en gedigitaliseerd. Totaal 3.000 pagina's verdeeld over 10 thematische boekdelen.

Bernard neemt het altijd op voor de kleine boer

Heel bijzonder is de verzameling van honderden politieke cartoons, waaronder een prachtige reeks crisiskronieken, die Bernard gedurende de crisisjaren 1930-1940 produceert. Nationale landbouwpolitiek, regeldwang en handelsoorlogen drukten toen op boer en tuinder. Daarbij neemt Bernard het altijd op voor de kleine boer; in zijn ogen degene die in de politieke en economische strijd wordt fijngemalen. Gerard Rooijackers heeft de cartoons voorzien van een toelichting, zodat de problematieken van de crisisjaren een heldere context krijgen. Bij lezing dringt zich een onweerstaanbare vergelijking op met de actualiteit op landbouwgebied.

Ook bijzonder is het boekdeel met daarin alle 44 edities van het maandblad voor de Eerdse militairen in Nederlands Indië "Aan den Ooiver in Battle-dress" (1947-1950). Bernard schrijft daarin o.a. de maandelijkse kroniek van gebeurtenissen in en rond Eerde: de verzamelde uitgaven geven een uniek en gedetailleerd beeld van een naoorlogs Brabants dorp.

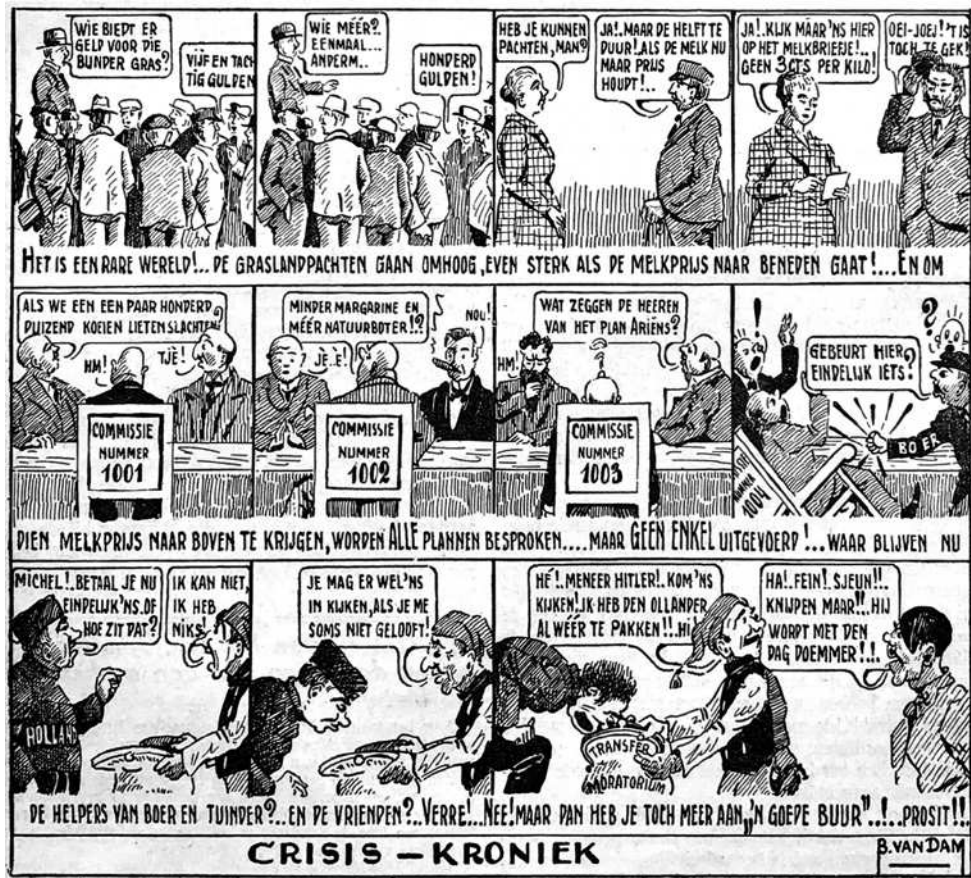
Oog voor de grote transformaties

Met ontsluiting van het rijke en goed bewaarde familiearchief zijn nu ook voor iedereen talloze schetsen en prachtig vrij werk te zien, dat niet eerder gepubliceerd is.

Scherpzinig

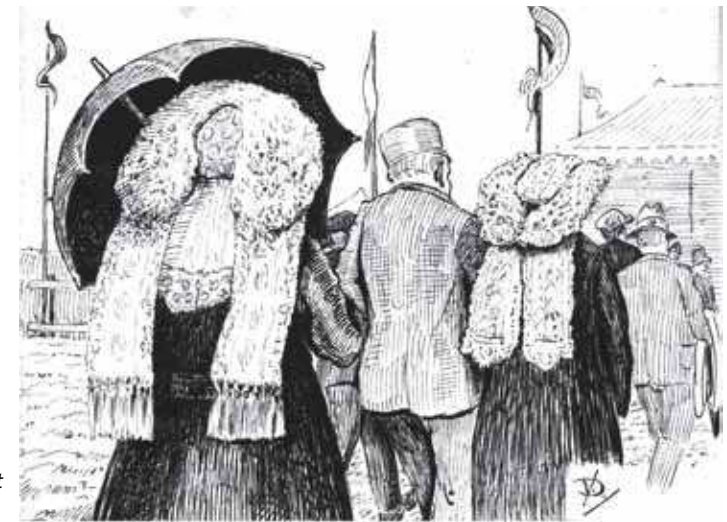
Door het volledige werk kan ook een nieuwe karakteristiek van Bernard van Dam worden opgemaakt. Hij blijkt geen louter heemkundige, maar veel meer dan dat: een scherpzinnig beschrijver, een moderne man, die open staat voor vernieuwing ►

De 'doemme Hollander' en zijn commissies: De pacht voor grasland stijgt voortdurend, terwijl de melkprijs alsmaar daalt. De regering blijft maar allerlei goedbedoelde, maar niet slagvaardige en effectieve commissies instellen. De Nederlandse boer heeft geen verre vrienden en ook geen goede buur met het opschorten van de Duitse transfer (de handelsbalans tussen import en uitvoer) door Duitsland. Hitler neemt de Nederlandse land- en tuinbouwer bij de neus. (Gepubliceerd in De R.K. Boeren- en Tuindersstand, 22 juni 1933).

en oog heeft voor de grote transformaties in het Brabantse dorpsleven en het boerenbestaan in de eerste helft van de vorige eeuw. Te midden van het politieke en bestuurlijke gekrakeel formuleert hij met kennis en creativiteit heel geëngageerd opinies. We leren Bernard daardoor nu ook kennen als een eigengereide opiniemaker.

Op z'n zondags naar het concours hippique (1929)

Persoonlijk is hij bescheidener, niet materialistisch en heeft hij een hang naar authenticiteit. Hij rijdt geen auto en is relatief zelden op foto's en nooit op film te zien. Op subtiële wijze weet hij personen en situaties, zonder vrees voor autoriteit, humoristisch te duiden. Veelal maakt hij daarbij gebruik van gedichten en rijmen, limericks en puntedichten. Persoonlijk kan hij gekarakteriseerd worden als een opzichtig heertje en opvallende verschijning in het dorp. Hij steekt zijn mening niet onder stoelen of banken en tegen ongeacht wie zegt hij waar het op staat. Als driftkikker brengt hij zichzelf soms in de problemen, maar heeft daarvan telkens spijt en maakt het dan snel weer goed. De Eerdse gemeenschap kan altijd een beroep op hem doen. Daardoor en door zijn humor, zijn grote kennis van zaken en zijn natuurlijke autoriteit bouwt hij bij zijn plaatsgenoten veel krediet op.

Een opzichtig heertje

Kortom, Bernard is een excellente observator die in het volle leven staat. Een leven dat zich tot ver buiten zijn geboorteplaats Eerde uitstrekt. Volgens Gerard Rooijackers is Bernard een cultureel tussenpersoon, iemand die door zijn maatschappelijke positie tussen twee werelden verkeert. Enerzijds de vakwereld van de regionale en landelijke landbouwjournalistiek en anderzijds de kleine wereld van Eerde en de omringende Meierij. Moeiteloos schaakt hij simultaan op beide borden.

► Sjees rijden (1929)

Prachtig leesvoer

De verscheidenheid in zijn werk is opvallend: boerderijen, interieurs, gereedschappen, ambachten en boerengebruiken worden met oog voor detail in potlood en pen aan het papier toevertrouwd. Maar ook 'alle gediert' op de boerderij en de veemarkten. De beschrijvingen van zijn reizen door het boerenland en zijn bezoeken aan talloze boerenbedrijven zijn prachtig leesvoer. Bernards verslagen van vee- en paardenmarkten, bijenmarkten en beurzen zijn niet alleen gedetailleerd, beeldend en soms hilarisch; je proeft in alles de sfeer die zo'n evenement toentertijd uitstraalde. Uit veel artikelen blijkt Van Dam een ware natuurliefhebber en een milieuactivist avant-la-lettre. Hij maakt zich dan al, als een van de weinigen, zorgen over de teloorgang van landschappen en biodiversiteit. Met een apart boekdeel over de bijenhouderij krijgt zijn grote passie en hobby een waardige plek in zijn oeuvre.

Alle boekdelen samen vormen een digitaal monument 'Brabants Dorpsleven' en zijn een eerbetoon aan de grote culturele waarde van de nalatenschap van Bernard van Dam. De Stichting Bernard van Dam is er ongelooflijk trots op en stelt deze culturele nalatenschap graag voor iedereen vrij beschikbaar.

De boekdelen zijn in gedrukte vorm en in hoge kwaliteit - eventueel in bewaarcassette - te bestellen op www.bernardvandam.com

*Nard Jansen is een kleinzoon van Bernard van Dam en
secretaris van de Stichting Bernard van Dam 1881-1958*

Lezingen

'Brabants Dorpsleven' met het volledige werk van Bernard van Dam bevat een grote verscheidenheid aan onderwerpen over het Brabantse boerenbestaan en dorpsleven in de periode van 1880 tot 1958. De enorme hoeveelheid aan waardevol historisch materiaal biedt veel mogelijkheden om daar met kleinere kennisgezelschappen interactief en dieper op in te gaan.

Stichting Bernard van Dam (1881-1958) treft momenteel voorbereidingen om te gelegener tijd (in het post-coronatijdperk) een interessante middag of avond te verzorgen door middel van lezing/presentatie en eventueel discussie. De stichting denkt daarmee de deelnemers op een interessante manier met het werk van Bernard van Dam kennis te laten maken. Voor meer informatie: info@bernardvandam.com of mobiel nummer 06-26881588.

► Standaardmolen
(1935)

► Watermolen
Wolfswinkel

door Harry Bens chop

Een trotse wethouder Nico Sommen van Baarle-Nassau liet zijn collega-wethouders en -schepenen van de gemeenten langs het Bels Lijntje, de spoorlijn van Turnhout naar Tilburg, het begin dit jaar opgeleverde project 'Loopgraven Baarle-Grens' zien.

Heemkundekring Amalia van Solms heeft het idee om de loopgraven weer zichtbaar te maken al een jaar of acht geleden geopperd. Het is er nu van gekomen door de herdenking van 75 jaar bevrijding WOII. Het past ook uitstekend in de ideeën die de gemeenten met het Bels Lijntje hebben.

Strategisch

Baarle-Grens was in de Tweede Wereldoorlog voor de Duitse bezetters van strategische betekenis. Op het voormalige grensstation hebben ze een loswal aangelegd. Eerst was die bestraat met klinkers. Tegen het einde van de oorlog is het huidige perron van beton aangelegd. Dat was nodig voor het lossen van de tanks. Die werden zijdelings van de treinwagons op het perron gereden. Het perron is nu in gebruik als terras van Het Spoorhuis. De laatste weken voor de bevrijding hebben de Duitsers Baarle-Grens gebruikt om hun rupsvoertuigen zo dicht mogelijk bij het nieuwe front langs

Loopgraven Baarle-Grens weer zichtbaar

het Kanaal van Dessel naar Schoten net ten noorden van Turnhout te brengen, over het spoor om onnodig brandstofgebruik te voorkomen. De Duitsers hadden in de bezettingsjaren amper tanks in Nederland. Die moesten dus van verder worden aangevoerd. We weten dat er in Baarle-Grens een grote olievoorraad was opgeslagen. Langs het spoor liep er ook een telegraafverbinding van Tilburg naar Turnhout. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de Duitsers er alles aan gelegen was om Baarle-Grens in handen te houden.

De verdediging van Baarle-Grens telde zes loopgraven.

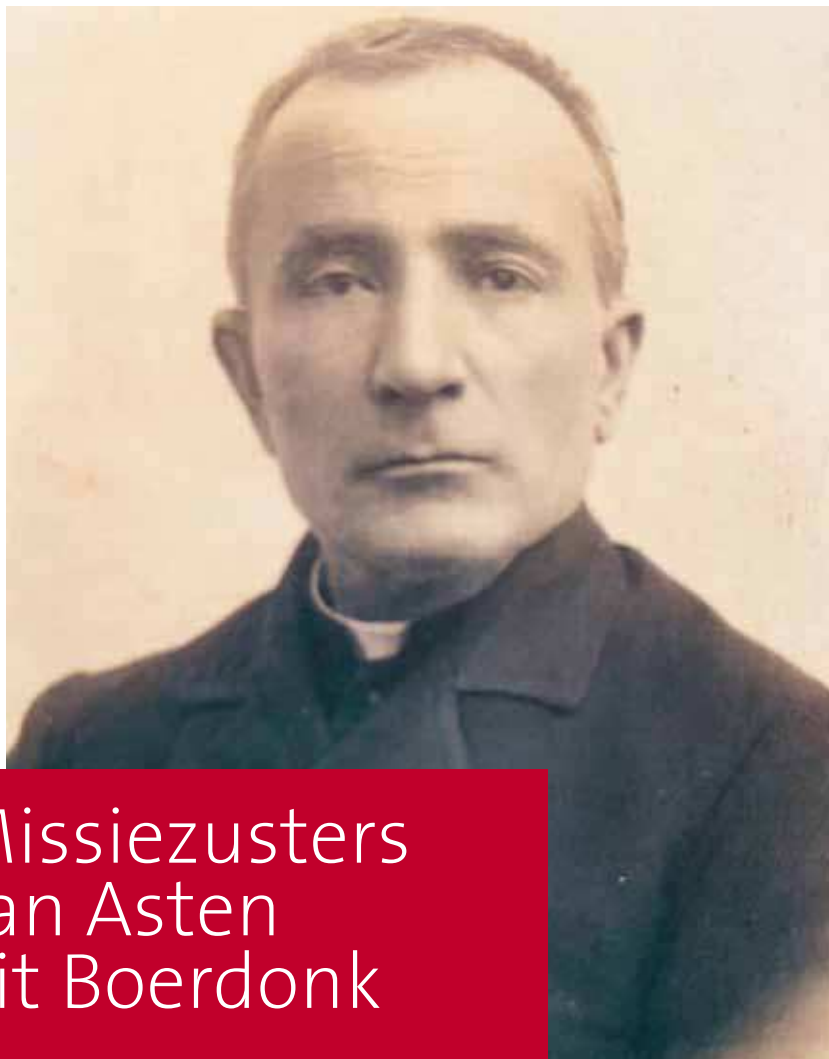
Ze staan haaks op de spoorlijn. Ze boden de soldaten dekking om vanuit de douaneloods naar een berm-sloot aan de westkant van het spooreplacement te lopen. Vanuit die berm-sloot kon de vijand - die werd vanuit het zuidwesten, vanuit de omgeving van Merksplas verwacht - onder vuur worden genomen.

Zigzaglijnen

Vorig jaar heeft Amalia nog gesproken met de 92-jarige Floor Staes. Hij kreeg kort voor de bevrijding een brief van de burgemeester. "De geallieerden waren al geland", weet hij nog. Hij moest zich bij het klooster aan de grens melden. "Daar legden de Duitsers ons uit wat we moesten doen. Achter het station moesten we gaan graven. Je keek er zo uit over de hei naar Zondereigen. Met zigzaglijnen hadden de Duitse officieren de zijanten van de loopgraven in het zand uitgetekend." Met zo'n twintig, vijftientig man zijn ze een paar uur bezig geweest.

Samen met Toerisme Baarle en enkele WOII-experts heeft de heemkundekring Amalia van Solms een plannetje voor de loopgraven uitgewerkt. Vijf loopgraven zijn weer uitgegraven tot de oorspronkelijke diepte, ongeveer 130 cm beneden maaiveld. Kleine walletjes waar destijds de uitgegraven grond was gedeponneerd, markeerden nog steeds de ligging. Een zesde loopgraaf is niet gedaan. Het geeft het beeld wat vijftenzeventig jaar 'niets doen' oplevert. Eén loopgraaf kun je vanaf het fietspad nu zo in lopen. Aan het andere einde komt nog een trapje om er uit te geraken. Aan die zijde komt ook nog een loopbrug over alle loopgraven waarbij je ook langs een uitgegraven mortierkuil komt. ■

◀ Uitleg bij de presentatie van de loopgraven (foto Eline Blok)

Missiezusters van Asten uit Boerdonk

door Piet van Asseldonk

Tijdens de Corona-epidemie behoorde de nog maar kleine groep van hoogbejaarde Nederlandse paters, zusters en broeders tot de 'kwetsbare ouderen'. Dat gaat zeker op voor de kleine congregatie van de Missiezusters van Asten. Begin vorige eeuw richtte Gerard van Schijndel (1850-1923), de excentrieke en fanatieke pastoor van Boerdonk (gemeente Meierijstad), de club op. Massale tegenwerking trotseerde hij onvervaard.

➤ Gerard van Schijndel als jonge bisdompriester

➤ Het eerste klooster in Boerdonk

Een scherp contrast met vroeger dagen. Toen stonden juist de paters, zusters en broeders veelvuldig, in eigen land en in de missie, in de frontlinie van de zorg bij verwoestende epidemieën, zoals pokken, pest, malaria, cholera, tyfus en tuberculose. Nu moeten zij in hun geïsoleerde kloosterverzorgingshuizen lijdzaam, maar vurig biddend, toezien hoe het Coronavirus, juist ook in hun toch al zo uitgedunde gelederen

dodelijk toesloeg. In het verpleeghuis Amaliazorg Hof van Bluysen in Asten wacht een handvol hoogbejaarde zusters op de dood en daarmee op het einde van hun congregatie, die lange tijd als een buitenbeentje gold binnen de vele grote religieuze ordes en congregaties in Brabant.

Veel tegenwerking

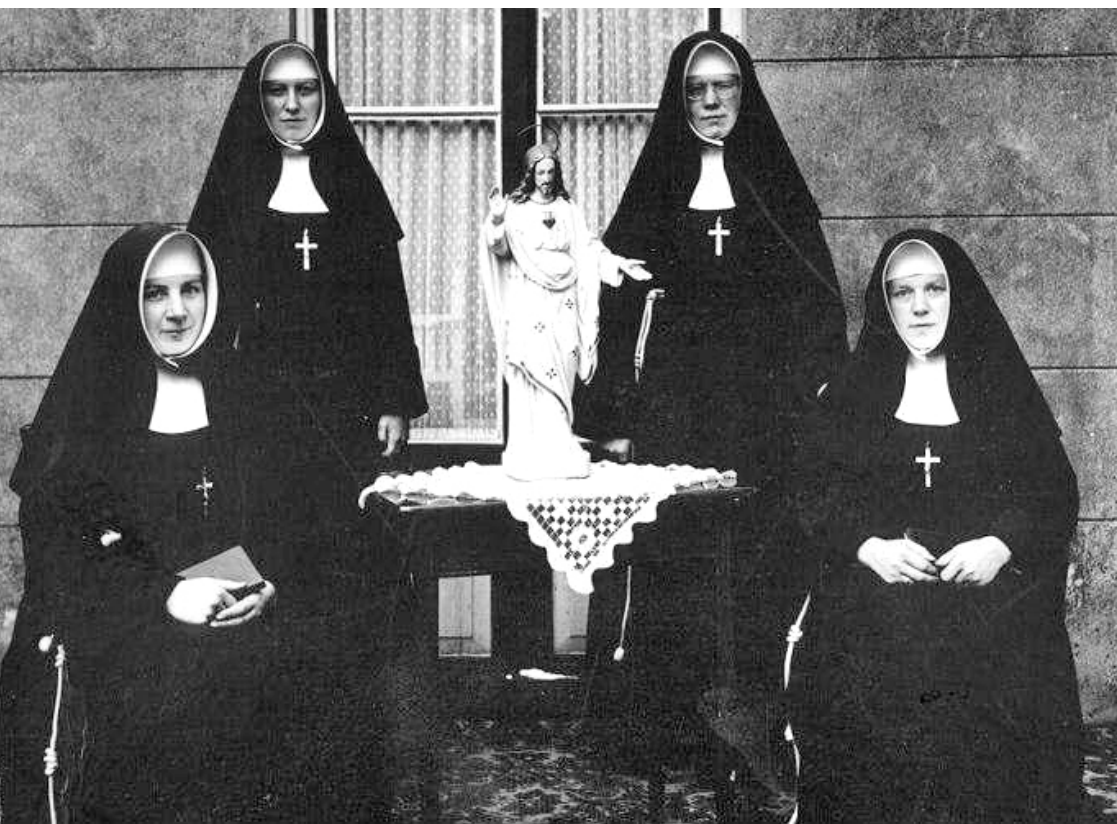
Na zijn opleiding tot priester van het bisdom Den Bosch werd de zeer ascetisch en arm levende boerenzoon Gerard van Schijndel uit Boxel kapelaan in Lage Zwaluwe en Beek en Donk. Dat beviel hem niet. Hij wilde missionaris worden, meldde zich bij de missieorde van de Witte Paters en ging in Algiers aan de slag. Het werd geen succes. Van Schijndel was te fanatiek en bemoeide zich, zoals Vefie Poels in haar boek (verschenen in 1997) over de missiezusters van Asten schreef, "met zaken van tucht, leefwijze en kleding van vrouwelijke religieuzen, een bemoeienis die door zijn superieuren ten eerste werd afgekeurd". Het missie-ideaal van Gerard van Schijndel leek voorbij. Terug in Nederland werd hij weggestopt als pastoor van het piepkleine Brabantse gehucht Boerdonk. Maar zijn missievuur bleef branden. Hij begon voor zichzelf en ijverde onvermoeibaar voor de oprichting van twee missiecongregaties: eentje voor paters en eentje voor zusters.

➤ Het moederhuis van de missiezusters in Asten met naastgelegen verpleeghuis. (foto Piet van Asseldonk)

De eerste missiezusters van Asten voor Borneo

Het werd een martelgang die duurde van 1903 tot 1913: tien jaar dus. De kerkelijke autoriteiten hielden de boot af en de vele andere ordes en congregaties die toen in Nederland en in de missie actief waren, zaten niet te wachten op nog meer concurrentie. Maar pastoor Van Schijndel weigerde de handdoek in te ring te gooien. Om er vanaf te zijn, raadde de bisschop hem aan eerst maar eens de nodige gelden bijeen te brengen. Daarom richtte de pastoor het missieblad St. Antoniusbode op. Tot ongenoegen van andere missionerende ordes en congregaties werd dit simpele, op eenvoudige vrome mensen toegesneden blad vanaf 1905 letterlijk en figuurlijk een kassucces. Aan geld geen gebrek. Nu de kerkelijke toestemming nog.

Een kassucces

Nette, brave meisjes

Maar de kerkelijke autoriteiten boorden Van Schijndels plan voor een congregatie van missiepaters, gericht op eenvoudige jongens van het (Brabantse) platteland, de grond in. Met des te meer ijver stortte hij zich vanuit zijn pastorie in Boerdonk op de realisering van zijn "Hollandse" congregatie voor missiezusters. Hij riep "nette, brave meisjes, ook minvermogenden, uit het gewone volk" op zich bij hem te melden. Zusters van en voor het volk. Daarna zei hij op zoek te zijn. Maar de kerk vond "de goede wil van een ijvervolle pastoor" niet genoeg. Ze keken wat onwennig aan tegen de sjofele dorpspriester die zeer arm leefde, liggend voor het altaar van zijn parochiekerkje uren bad en zijn persoonlijke hygiëne verwaarloosde, waardoor zijn zwarte priestertoog groen uitsloeg.

Monument voor de zusters in Boerdonk opgericht in 2015

Monument voor Gerard van Schijndel in Boerdonk. (foto's Piet van Asseldonk)

Toch succes

Na zo'n tien jaar onderhandelen kreeg de pastoor van het onooglijke Boerdonk in 1913 toch zijn zin. Dankzij machtige vrienden in het Vaticaan rond de Nederlandse kardinaal en redemptorist Willem van Rossum (1854-1932), die de leiding had van het Vaticaanse missiedepartement (de Congregatie de Propaganda Fide), kwam er toch toestemming uit Rome. Maar dan moest Van Schijndels club naar regel, geest en kleding ➤

wél de vorm aannemen van de Derde Orde van Franciscus (een franciscaanse lekenbeweging) én Missiezusters Derde Orde-franciscanessen van de H. Antonius van Padua gaan heten. Intussen was Van Schijndel in zijn pastorie met enkele kandidaat-zusters alvast begonnen. Dat liep stroef en was tegen het zere been van de bisschop van Den Bosch. Hij eiste in elk geval “het klooster af te scheiden van de pastorie, zodat het slot, dat voor alle vrouwelijke religieuzen geldt, ingevoerd kan worden”. Daarom werd er naast de pastorie van Boerdonk uit afvalmateriaal een kloostertje gebouwd.

Het geharrewar over een leefregel voor de nieuwe congregatie ging intussen door. Van Schijndel speelde leentjebuurtje bij congregaties in binnen- en buitenland en zo kwam er uiteindelijk in 1915 een regel die de bisschop, want de congregatie werd een bisschoppelijk en geen pauselijke congregatie, goedkeurde. Franciscaans werd de Boerdonkse congregatie – ondanks de patronage van de volksheilige Antonius en de keuze voor een bruin habijt – pas rond 1965.

Naar Asten en de missie

Nog onder pastoor Van Schijndel, die tot zijn spijt in Boerdonk moest achterblijven maar zich overal mee bleef bemoeien, verhuisde zijn congregatie in 1923 naar een nieuw onderkomen. Zij kocht een leegstaand klooster in Asten en de zusters heten sindsdien Missiezusters van Asten. Toen pastoor Van Schijndel in 1923 overleed, telde de congregatie 30 leden, van wie er nog niemand in de missie werkte. Het dagblad De Tijd schreef: *“Helaas! het is Z. Eerw. niet vergund geweest er getuige van te zijn. Een kortstondige ziekte bracht hem in weinige dagen aan den rand des grafs en den 11 den September omstreeks 8 uur ‘s avonds*

🏠 *Melania Peijnenburg (91) uit Boxel missioneerde in Noorwegen. Zij is verre familie van pastoor Van Schijndel. Haar oma was een nicht van hem. (foto Piet van Asseldonk)*

“Zoo heerlijk en vruchtbaar priesterleven”

maakte de onverbiddelijke dood een einde aan dit zoo heerlijk en vruchtbaar priesterleven!” Pas een jaar na de dood van Gerard van Schijndel gingen de eerste “H. Antonius-zusters” naar de missie en wel naar het protestantse Noorwegen. Daar werkte de in die tijd bekende Nederlandse missieactivist Mgr. Johannes Olav Smit (1883-1972).

Toen allemaal jong, nu allemaal oud

Bij het overlijden van de Boerdonkse pastoor telde zijn congregatie, net als nu dus, een twintigtal leden: toen allemaal jong, nu allemaal oud. De missiezusters kwamen, vooral dankzij hun eerste algemene oversten

Antonia van Dijk uit Asten (1878-1946) en Dolorosa Veelenturf (1898-1983) uit Bodegraven, in rustiger vaarwater en groeiden uit tot een middelgrote congregatie met op het hoogtepunt 235 zusters. Dat was in 1967.

Respect

Na Noorwegen aanvaardden de zusters missiegebieden in Belgisch Congo, Indonesië, Aruba (Nederlandse Antillen) en Brazilië. Van de missionarissen met wie zij samenwerkten kregen de zusters veel respect. Ze leefden arm en ze verrichtten in afgelegen gebieden zwaar werk op het gebied van de ziekenverpleging en het onderwijs. De congregatie, die lang te boek stond als een verschoppeling, telde mee. Ook in eigen land sloeg zij haar vleugels uit: in de wijkverpleging, het bejaardenwerk en in de zorg voor gehandicapten.

Ondanks de hoge inkomsten uit de Antoniusbode, die tot 1967 heeft bestaan, leefden de Missiezusters van Boerdonk/Asten steeds arm. Al hun geld ging naar de missie. Het moederhuis in Asten handelt nu nog wat zaken af. De resterende zusters beleven een rustige oude dag; dankzij de Zorggroep Amalia, die is ontstaan uit een

samenvoeging van enkele klooster- verzorgingshuizen. In Boerdonk is de hoofdstraat naar Gerard van Schijndel vernoemd. En in het zogeheten Kloosterpark achter de dorpskerk staan sinds 2015 monumenten van cortenstaal voor zowel de zusters als voor hun oprichter. ■

Al hun geld ging naar de missie

De grenzen van hertogdom Brabant

door Paul Spapens

Een boek en vijf televisiedocumentaires waarin de grenzen van het groothertogdom Brabant worden verkend. Drie Brabantse schrijvers presenteerden dit cultuurproject begin mei onder de titel 'Brabant Onbegrensd'

'Brabant Onbegrensd' is met stille trom verschenen omdat de corona-situatie een presentatie niet toestaat. Terwijl literair schrijver Stijn van der Loo uit Haaren, journalist Paul Spapens uit Moergestel en dichter JACE van de Ven uit Tilburg er toch drie jaar aan hebben gewerkt. Ze noemen het boek van 190 pagina's een cultuurproject om recht te doen aan de bijzondere opzet en inhoud. Het boek heeft verder inspiratie opgeleverd voor vijf televisiedocumentaires. Deze zijn gemaakt door Stijn van der Loo en ze zijn vijf achtereenvolgende weken door Omroep Brabant uitgezonden.

Acht vormen

In het boek 'Onbegrensd Brabant' staan acht verschillende vormen van grenzen in het voormalige hertogdom Brabant. De drie auteurs kozen voor dit gebied omdat ze alle drie Brabanders zijn, maar ook om het thema letterlijk te kunnen begrenzen. In verschillende literaire genres willen ze laten zien hoe mensen hun eigen grenzen optrekken. Het boek is een pleidooi om die grenzen te slechten, er overheen te trekken en op die manier andere mensen te ontmoeten. In deze corona-tijd is dit thema onvoorzien zeer actueel.

De grenzen die worden beschreven zijn onder meer de religieuze grens in het noordwesten van de provincie Noord-Brabant en de taalgrens ten zuiden van Brussel. Bizar is het feit dat de rijksgrens tussen Noord-Brabant en België wordt gemarkeerd door twee Januskoppen, een sterk symbool van de verschillen die aan weerskanten van de grens zijn gegroeid. Zo staan in het boek acht verschillende vormen van grenzen, waaronder een ondergrondse grens (De Peelrandbreuk) en de Europese grenzen in Brussel die vroeger Brabantse grenzen waren. Ook wordt de Maas als grensrivier overgestoken.

De schrijvers van Onbegrensd Brabant bij de door de Belgen als gevolg van de corona-crisis afgesloten grensovergang Hilvarenbeek-Poppel, van rechts naar links Stijn van der Loo, JACE van de Ven en Paul Spapens. (Foto: Samuel van der Loo).

Inspiratie

De verschillende grenzen worden eerst door Paul Spapens journalistiek beschreven. Vervolgens komt Stijn van der Loo aan het woord. Geïnspireerd door dezelfde grenzen schrijft hij in acht hoofdstukken een compleet literair boek. Op zijn beurt schrijft JACE van de Ven over dezelfde grenzen gedichten. Wat betreft afbeeldingen is het boek bijzonder door de speciaal hiervoor gemaakte 'grenzenschilderijen' door Felice Hanssen. Bij elk hoofdstuk staat een historische landkaart van het hertogdom Brabant. Deze zijn beschikbaar gesteld door de Brabant-Collectie van de Tilburg University. ■

'Onbegrensd Brabant' is een uitgave van uitgeverij BravoBrabo. Het kost € 19,90. De verzendkosten bedragen € 5,-. Het boek kan worden besteld via www.mijnwebwinkel.nl/winkel/studiobbh

Restaurator Masja Arnouts bezig met het monnikenwerk. Heel precies werkt ze vlekjes en beschadigingen weg en kleurt ze de kaart waar nodig bij (foto: Maarten Bicknese)

Caerte van de Vryeheydt Etten

door Maarten Bicknese en Cor Kerstens

In het najaar van 2018 werd de geschilderde Caerte van de Vryeheydt Etten gerestaureerd. We waren meteen enthousiast door het werk van de restaurator en van de prachtige details die de kaart laat zien. Het plan voor een boekje hierover kwam bij ons op. Dankzij de medewerking van Heemkundekring Jan utenHoute en de gemeente Etten-Leur en dankzij de subsidie van Brabants Heem werd een uitgave mogelijk.

De Vrijheid Etten bestond voorheen uit drie dorpskernen: Etten, Leur en Sprundel. Net als heden ten dage was er in het verleden een grenscontrole noodzakelijk. Hoe zou men anders de grondbelasting kunnen vaststellen en innen bij de juiste bezitter? En hoe kon een conflict tussen perceeleigenaren worden opgelost als niet duidelijk is tot welke schepenbank men zich moest richten?

Grondig

De schepenen van Etten mochten de lagere rechtspraak uitvoeren onder leiding van de schout. En juist daar zat bij Etten-Leur iets bijzonders, er waren hier namelijk twee schepenbanken, die van Etten en die van "De palen van de Hoeven". Elke bank had zijn eigen schepenen. Beide banken hadden een niet geheel overeenkomstig rechtstelsel. ➤

🏠 Het versierde medaillon, waarin Vereyck de kaartschaal aangaf. Elk gekleurd balkje stelt 10 roeden voor. Onderin het medaillon de gestileerde initialen van Steven Ver Eyck (foto vóór de restauratie: Masja Arnouts)

Kortom, ook de grens tussen de beide rechtsgebieden moest zorgvuldig per perceel worden vastgelegd. In de 17de eeuw was de behoefte daaraan zo groot dat opdracht werd gegeven om dit nu eens grondig na te meten en vast te leggen op een, zoals het in de documenten staat, pertinente Caerte.

Het was de Ettense schepen Steven Vereijck (1643-1721), tevens beëdigd landmeter, die op 19 april 1675 de opdracht kreeg tot het maken van zo'n kaart. Hij zou hiervoor 100 ducaton krijgen. Dat was een geldbedrag van 315 gulden (in 2020 overeenkomend met ongeveer € 3500). Toen de kaart klaar was, kwam die in de schepenzaal van het nog maar net betrokken nieuwe rechthuis te hangen.

Schaalstok

Omdat elke streek of stad een eigen lengte-eenheid hanteerde moest de kaartmaker precies aangeven welke eenheid hij gebruikte. Steven deed dat linksonder met een gekleurd balkje, de schaalstok, waarin hij een "Schale van Hondert Roeden ETTENSE LAND MAAT" aangaf. De Ettense roede, die afweek van de Bredase, was 3,76 meter. Bij omrekening blijkt de kaart getekend op een schaal van 1:3760.

De kaart is behalve functioneel ook een kunstwerk. De letters zijn met zorg aangebracht en de medaillons en het kompas zijn aparte sieraden.

In een 40 pagina's document deed Vereyck zelf verslag van zijn bevindingen, en dan met name om de grenzen tussen de beide banken te beschrijven. Hij deed dit zeer nauwkeurig, per perceel en met alle merkpunten. Op de kaart gaf hij met letters en nummers kenmerkende hoekjes en meetpunten aan.

Voor het laatst was een restauratie gedaan in 1967. In 2018 kreeg Masja Arnouts, erkend restaurator, opdracht om de kaart geheel te restaureren. De beschadigingen, fouten bij vorige restauraties, spetters van witkalk en ander vuil, en kleurverschillen maakten het noodzakelijk om tijdig een grondige opknappbeurt te geven aan deze prachtige historische kaart.

Er was al eerder over de kaart geschreven door archivaris Rinus Wols in 1985. Behalve deze bron werd ook nog door onszelf aanvullend onderzoek gedaan. In december 2018 werd het gerestaureerde schilderij van de Caerte van de Vryeheydt Etten opgeleverd.

🏠 Het kompas met rechts de noordpijl (foto: Masja Arnouts)

🏠 Masja ontdekte bij haar werk mooie maar ook leuke details zoals dit gezichtje in de Bremberg (foto: Masja Arnouts)

Het boekje *Caerte van de Vryeheydt Etten* is nog te koop in de Etten-Leurse boekhandel of bij Heemkundekring JanutenHoute.

Het erfgoed van het vermaak

🏠 Hans en Grietje in het Sprookjesbos van De Efteling. (Foto: Efteling, Kaatsheuvel)

Mensen hebben altijd behoefte gehad om af te toe te ontsnappen aan de sleur van alledag.

De gewone boeren en burgers vermaakten zich op de jaarmarkten en kermissen en in de cafés. De adel liet doolhoven op hun landgoed aanleggen of verzamelde exotische planten en dieren. In de tweede helft van de negentiende eeuw werd het mogelijk door de komst van de spoorwegen om grotere attracties te vervoeren. Reizend vermaak nam toe. De kermisattracties werden groter en spannender en uit de kermissen ontstonden weer de circussen, dierentuinen en bioscopen. Uitspanningen, die al wel bijvoorbeeld een beugelbaan hadden, gingen een speeltuin aanleggen. Attractieparken zagen het licht. In Brabant is de Efteling zo'n prachtig voorbeeld van vermaakerfgoed. De stoomcarroussel en het sprookjespark met het huisje van Hans en Grietje, Roodkapje en Vrouw Holle zijn waard om te behouden voor de toekomst.

'Erfgoed van het vermaak, waardevolle plekken van plezier' geeft een historische schets van de geschiedenis en eerste inventarisatie van waardevolle locaties en attracties die Heemschut graag beschermd zou willen zien. ■

Meer informatie: www.heemschut.nl

🏠 Piet Lauwerijssen (links) van heemkundekring De Honderd Hoeven en Arnold Augustijn van Anglia Network NL zijn blij met de vertaling van het getoonde jaarboek. (Foto: M. Augustijn-Dingenouts)

Engelse vertaling jaarboek De Honderd Hoeven

door Piet Lauwerijssen

In juni 2019 publiceerde heemkundekring De Honderd Hoeven haar 35ste jaarboek getiteld: 'Ze geloven me toch niet'. Dit boek was geheel gewijd aan de 108 Hoevenaren die tussen 1867 en 1927 naar de VS of Canada emigreerden. Dat boek is nu vertaald in het Engels, mede op verzoek van de nazaten in de VS en Canada van die emigranten.

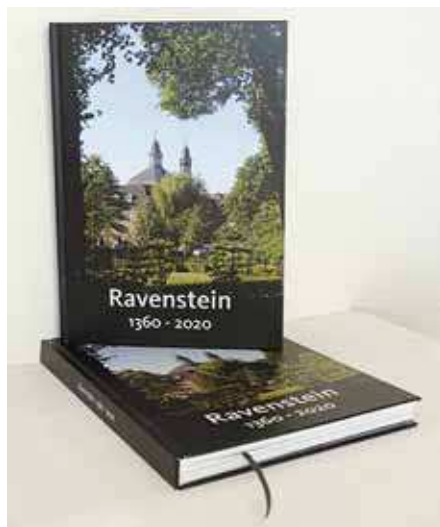
De levensverhalen van voor en na hun emigratie komen uitgebreid aan bod. Bij het zoeken naar informatie zijn er veel contacten gelegd met de nazaten in de VS en Canada. Die leverden naast mooie verhalen ook vele foto's op voor het boek. Benieuwd naar het resultaat vroegen deze nazaten of het mogelijk was om het boek te vertalen in het Engels. Geen van hen kon immers Nederlands lezen.

Veertien vertalers van Anglia Network NL, namen de uitdaging aan en zorgden samen met Studio iBizz, de vormgever van onze jaarboeken, pro deo voor een perfecte vertaling en uitvoering. Zonder deze samenwerking van de redactie van heemkundekring De Honderd Hoeven met de vertalers en de vormgever had deze Engelse versie van het jaarboek, 'They won't believe me anyway', niet tot stand kunnen komen.

Vanwege de hoge kosten kon dit boek niet in drukvorm worden uitgegeven en is gekozen voor een digitale versie die op de website www.honderdhoeven.nl is in te zien en gratis te downloaden.

Alhoewel de inhoud van de verhalen primair gaat over Hoevense emigranten is deze uitgave mogelijk ook interessant voor nazaten van emigranten uit de omgeving van Hoeven. Tijdens het onderzoek is namelijk gebleken dat vanuit Oud-Gastel in dezelfde periode de familie Damen, vanuit Rucphen Piet Vergouwen en vanuit Etten-Leur de familie Rommers vertrokken zijn. ■

Ravenstein van 1360 tot 2020

De Heemkundekring Land van Ravenstein heeft een boek gepubliceerd over de geschiedenis van de stad Ravenstein. In Ravenstein 1360-2020 zijn de hoofdlijnen van de Ravensteinse geschiedenis voor het eerst volledig beschreven. Het is een boek op groot formaat, met 240 pagina's. Het bevat honderden foto's van onder andere bedrijven en winkels, verenigingen en evenementen.

Ravenstein heeft een bijzondere geschiedenis. Het was vierhonderd jaar Duits bezit, vestingstad en hoofdstad van een heerlijkheid. En ook centrum van een gebied met godsdienstvrijheid waar kloosters werden gesticht en de jezuïeten de kerk en een Latijnse school bemanden. Die bijzondere status raakte de stad kwijt in de negentiende eeuw. Het werd een plattelandstadje waar zich na 1850 middelgrote bedrijven vestigden en dat aansluiting kreeg op een spoorlijn. Zo kreeg het weer meer aanzien. Vanaf 1923 werd de stad zelfs de hoofdplaats van een fusiegemeente.

Ravenstein was ook een katholiek bolwerk en een centrum van onderwijs. In de 20e eeuw was het korte tijd een industriestad en kwamen er woonwijken buiten de stadsgracht. De stadsvernieuwing en

restauratie van huizen maakten Ravenstein in de laatste decennia tot een decor waarin toeristen graag flaneren. Het boek gaat over de inwoners van toen en nu, over schippers en notabelen, over werknemers van de fabrieken, ondernemers en winkeliers, priesters en onderwijzers, over verenigingen en vrijetijdsbesteding. De oudste inwoners vertellen over het dagelijks leven in hun jeugd. ■

Ravenstein 1360-2020 is te koop voor € 30,- Het boek is te bestellen door overmaking van het bedrag op bankrekening NL 71 RABO 0143102974 van de Heemkundekring Ravenstein. De verzendkosten voor adressen buiten de gemeente Oss bedragen € 3,-. Het boek is ook te koop bij boekhandel Derijks in Oss.

Vlijmen en de vliegende bommen

Vanaf 16 december 1944 wordt een gedeelte van Noord-Brabant, en zeker de oostelijke Langstraat, geconfronteerd met grote aantallen overvliegende V.1's. Heemkundekring Onsenoort heeft een boek uitgegeven met de titel "Elke dag angst – Vlijmen en de vliegende bommen", geschreven en samengesteld door Bart Beard.

Aanvankelijk worden de V.1's 'vliegende bommen' genoemd, die in Overijssel in de richting van het centrum en de haven van Antwerpen gelanceerd worden. Het doel is vergelding voor de geallieerde bombardementen op Duitse steden en fabrieken en de ondersteuning van het Ardennenoffensief van het Duitse leger dat op die datum is begonnen. Vele V.1's storten voortijdig neer door technische mankementen of door geallieerde aanvallen. Bewoners leven hierdoor maanden in diepe angst. Dat overvliegen duurt tot 31 maart 1945 en dan zijn er 5395 V.1's gelanceerd. Het lanceren gebeurt dag en nacht en soms

wel tot honderd per dag. Vier V.1's storten neer in de bebouwde kom van Vlijmen waarbij 28 personen om het leven komen, er vele gewonden zijn en vele woningen verwoest of beschadigd worden. Het is nu 75 jaar geleden en omdat over deze gebeurtenissen in Vlijmen nooit uitgebreid is gepubliceerd, is dit boek samengesteld. In het 100 pagina's tellende boek staat veel informatie over de ontwikkeling, werking en productie van de V.1's, de neerstortingen in Vlijmen en omgeving, over de slachtoffers, de monumenten. In het boek zijn dagboekfragmenten van enkele Canadese militairen en van Vlijmenaren opgenomen. ■

Het boek kost € 19,- excl. verzendkosten en is te bestellen via bestuur@hkkonsenoort.nl

Hoe vrouwen aan het thuisfront wonnen

door Eddie Niesten

Meestal wordt in oorlogstijd bij een overwinning (of nederlaag) het belang van het militaire aspect sterk benadrukt. Dat gaat natuurlijk ook op omdat een superieur leger en dito strategie van doorslaggevende aard zijn. Veelal echter verdwijnen de inspanningen van vrouwen aan het “thuisfront” in de plooien van de geschiedenis. Hoe zagen zij kans om voor een goede maaltijd te zorgen?

De moederlijke verantwoordelijkheid binnen het gezin woog nog zwaar in de tijd van de twee wereldoorlogen, mentaal allicht nog meer dan in onze tijden. Vergeet niet dat tal van moeders er alleen voor stonden, zeker in die gezinnen waar de mannelijke partner ofwel gedood werd, krijgsgevangen genomen of in al of niet verplichte Duitse arbeidsdienst verzeilde. De financiële implicaties waren soms enorm en werden bij een groot deel van de bevolking gevoeld.

Budget

Fysieke uitputting, stress en zelfs (naoorlogse) depressies waren het gevolg van die zware moederlijke belasting. Je mag daarbij evenmin vergeten dat de zorgen voor het “dagelijks brood” al dateren van jaren voor de oorlog losbarstte. De crisis van de dertiger jaren en de lange mobilisatietijd hadden evenzeer al stevig ingehakt in de weerbaarheid. Niet verwonderlijk omdat de gemiddelde Nederlander maar liefst de helft van het gezinsbudget moest aanspreken voor de aankoop van voedsel. Met het verschil tussen stad en platteland voor ogen kan je niet anders dan concluderen dat vooral in de stad de aanschaf van eten heel grote financiële zorgen met zich meebracht.

Moederlijke verantwoordelijkheid woog nog zwaar

De helft van het gezinsbudget was voor voedsel

“Wees nu eens geen echt Hollander”

“Heb geen vooroordeel tegen voedingsmiddelen, die ge nooit te voren proefde, of tegen bereidingswijzen, die ge zelf nooit toepaste, noch tegen combinaties die ge nooit eerder at. Wees nu in dat opzicht

eens geen echt Hollander, doch eet al wat u wordt voorgezet (...).”, hield C.H.A. Scholte-Hoek in ‘Kookkunst voor den distributietijd en ten deele... voor altijd (1942) de lezers voor. In de meeste gezinnen, zeker in de stad, viel niet veel te kokkerellen in die dagen. ➤

“Smaakmakers” van toen

Aardappelsoep

1 kleine ui of prei, 1 l bouillon (zelf getrokken of bouillonblokjes), 500 gr aardappelen, peterselie, desgewenst melk

De ui en de prei zeer dun snijden, met de in stukken gesneden aardappelen en het vocht laten koken tot de aardappelen stuk gekookt zijn (30 min). Desgewenst een scheutje melk toevoegen en de soep binden met wat sago* of aardappelmeel. Veel peterselie er door roeren.

Gortmoutlapjes

150 gr gortmout, 1 dl water, 3 gr zout, 2 lepels tomatenpuree, halve ui, peterselie, aroma, 40 gr boter, 20 gr bloem

De gortmout enige uren in het water laten weken. Zout, 1 lepel tomatenpuree, fijn gesneden ui en peterselie en aroma toevoegen. De helft van de boter laten bruin worden, van de massa in de pan lapjes vormen. Deze langzaam gaar en aan weerskanten bruin bakken (ongeveer half uur). De lapjes uit de pan nemen, de rest van de boter toevoegen en bruin laten worden, de bloem in de boter strooien en mee laten bruinen. De rest van de tomatenpuree toevoegen en de jus afmaken met water.

Maar dat vormde uitgerekend een extra uitdaging voor de kokkin van dienst. Die kon bovendien op de “hulp” rekenen van speciale culinaire uitgaven, meestal eerder dunne publicaties, want ook papier was schaars in die dagen.

Klassiekers

Gelukkig zijn er enkele boeiende “klassiekers” overgebleven, om diverse redenen weliswaar. “Haal het onderste uit de pan” (1942) van Ria Schute, lerares koken en voedingsleer, is er zo eentje. Met een brede missie bovendien want zij wilde de gemoedsrust van de “vrouw des huizes” helpen sterken.

Uit hetzelfde jaar dateert: “Koken...nu!” van Mia De Kok met een voorwoord van Wnd. Directrice J.E. Redeke van de Rotterdamse Huishoudschool. Ook zij hoopte van ganser harte dat het boek de taak van vele moeders mocht verlichten. En soortgelijke wensen gaf ook M. Van Der Poel mee in haar “Hoe moet ik zuinig koken in crisistijd”, een stevige onderschatting want oorlogstijd was veel meer dan zomaar een snel voorbijgaande crisis. Eigenlijk kan je je niet van de indruk ontdoen dat in heel wat kookboeken van die tijd de problemen van beschikbaarheid van voedsel, zeker in de stad, uiteindelijk onderschat werden.

Maar gelukkig was er moeder de vrouw die de culinaire traditie rechthield, met enorm veel creativiteit en evenveel moed!

Het boek ‘De oorlogskeuken’ van Eddie Niesten is in de boekhandel te koop voor € 24,90. Eddie Niesten studeerde aan de universiteiten van Antwerpen, Brussel en Hasselt. Hij was verbonden aan een onderzoekscentrum in Leuven, waar hij vooral de ontwikkeling van voeding door de eeuwen heen bestudeerde.

De bevrijding van Nispen en Roosendaal

door Robert W. Catsburg

Opgelucht en breed glimlachend omdat de vijand was verdwenen, marcheerde een kolonne Britse soldaten Roosendaal binnen op maandagochtend 30 oktober 1944. Op de mouw van hun uniform was een lapje met de afbeelding van een ijsbeer genaaid; de Polar Bears. Dat is ook de titel van een boek over de operatie: Polar Bears in Nispen en Roosendaal.

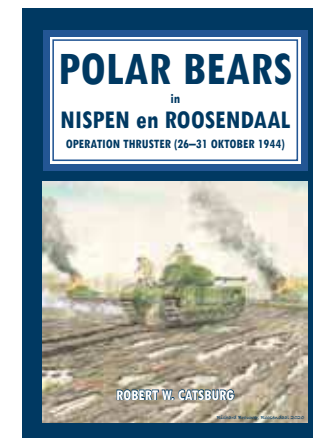
In dit boek wordt voor de eerste keer in 75 jaar tot in detail de grimmige episode beschreven van de opmars van de grens bij Nispen tot de terugtocht van de Duitse verdedigers uit Roosendaal in de nacht van zondag op maandag 30 oktober.

Operatie Thruster

De operatie, die het einde van de Duitse bezetting inluidde van deze regio, kreeg de naam Thruster en ging op donderdag 26 oktober van start. De Duitsers verweerden zich fel en het strijdgewoel in Nispen veroorzaakte veel slachtoffers en enorme materiele schade in het grensdorp. De doorbraak naar Wouw en Roosendaal mislukte jammerlijk en de strijd ontwikkelde zich tot een trage, methodische opmars richting het noorden. Zwaar bevochten terrein moest weer prijs worden gegeven door de Polar Bears en een gevecht tussen Britse tanks en Duitse tankjagers op zondag 29 oktober eindigde in een debacle. Pas nadat 61 jonge Britten het leven lieten, werd de bevrijding van Roosendaal de anticlimax van de operatie; de vogel was gevlogen!

Het boek, rijklijk geïllustreerd met oude foto's, afbeeldingen van militaire objecten en overzichtskaarten, beschrijft op 140 pagina's de strijd tot in groot detail. Het gebruik van dagboeken en memoires van de soldaten die erbij waren, geven het verhaal een erg persoonlijk karakter. Lijsten met de namen van de gesneuvelden van beide opponenten complementeren het werk.

Het boek is te verkrijgen voor € 20,- exclusief verzendkosten bij het Tongerlohuys (info@tongerlohuys.nl) of boekhandel Het Verboden Rijk in de passage te Roosendaal. Via www.boekenbestellen.nl is de aankoop prijs € 25,- exclusief verzendkosten.

Agenda

do.	16 jul.	Bestuursvergadering Brabants Heem te Oirschot
ma.	24 aug.	Sluitingsdatum inleveren kopij De Koerier
do.	10 sep.	Bestuursvergadering Brabants Heem te Oirschot
do.	22 okt.	Bestuursvergadering Brabants Heem te Oirschot
ma.	9 nov.	Sluitingsdatum inleveren kopij De Koerier
di.	10 nov.	Regiovergadering Regio 4 Waspik
wo.	18 nov.	Regiovergadering Regio 9 Zeeland
do.	19 nov.	Bestuursvergadering Brabants Heem te Oirschot
do.	26 nov.	Raad van Aangeslotenen II

Jubilea

18 sep. 2020	Hkk. Corsendonca	Oud Turnhout	40 jaar
25 sep. 2020	Hkk. De Hooge Dorpen	Vessem	40 jaar
10 nov. 2020	Hkk. Ledevaert	Chaam	50 jaar
25 nov. 2020	Hkk. Het land van Gastel	Oud Gastel	40 jaar
29 nov. 2020	Hkk. De Vyer Heertganghen	Goirle	70 jaar

De Koerier in 2020

De Koerier

In 2020 verschijnt de Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen. Houdt u zich wel aan de inleverdatum.

Ongeveer drie weken na de inleverdata ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

De uiterste inleverdata voor de volgende uitgaven in 2020 zijn:

maandag 24 augustus 2020

maandag 9 november 2020

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 125 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen,
Van Gerwen Reclame

Drukwerk: Em. De Jong

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Gegijzeld maar niet verslagen

► De fusilladeplaats zoals die in 'Gegijzeld maar niet verslagen' is te zien (foto heemkundekring de Heerlijkheid Herlaar.)

Heemkundevereniging De Heerlijkheid Herlaar heeft op 14 maart jl. de deuren voor de expositie 'Gegijzeld maar niet verslagen' in de Beekvlietboerderij in Sint-Michielsgestel niet kunnen openen. De expositie schetst het leven van de gijzelaars van Sint-Michielsgestel en Haaren (1942-1943). De expositie is een project van de Heemkundevereniging De Heerlijkheid Herlaar, in samenwerking met de Stichting Gedenkplaats Haaren, Stichting Gijzelaars Beekvliet en Haaren en de gemeente Sint-Michielsgestel.

De expositie is nu digitaal te bezoeken. De heemkundevereniging presenteert op www.gijzelaarskampbeekvliet.nl de digitale versie. Wat doet gijzeling en leven in onvrijheid met een mens? In deze expositie ervaren de bezoekers het dagelijks leven van een gegijzelde, inclusief de voortdurende dreiging en angst, resulterend in de daadwerkelijke executie van acht gijzelaars. Maquettes en digitale presentaties nemen de bezoekers mee door de grote gebouwen.

Wanneer een bezoek aan de voormalige Beekvlietboerderij in Sint-Michielsgestel mogelijk is, is afhankelijk van de coronamaatregelen.